
Розділ 2

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ

Part 2

SCIENTIFIC COMMUNICATION

■ УДК 378.4 (477.54-25) ХДАК

В. М. Шейко, доктор історичних наук, професор, ректор, Харківська державна академія культури, м. Харків

rector-2@ic.ac.kharkov.ua

<http://orcid.org/0000-0002-3532-7439>

М. М. Каністратенко, кандидат історичних наук, професор, перший проректор, Харківська державна академія культури, м. Харків

kanistratenkon@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7062-341X>

Н. М. Кушнарєнко, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Харківська державна академія культури, м. Харків

nataliyanikkush@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-1168-0446>

ПРИНЦИПИ І ПРІОРИТЕТИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ КУЛЬТУРОЛОГІЧНО-МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ

Розглянуто принципи і пріоритети науково-дослідної діяльності вищих навчальних закладів культурологічно-мистецького профілю. Особливу увагу приділено проблемам створення наукової інфраструктури, формування наукової стратегії, підвищення результативності наукових досліджень, публікаційної активності вчених, функціонування наукових шкіл. Системно розкрито особливості науково-дослідної діяльності Харківської державної академії культури — фундатора й лідера вищої культурологічно-мистецької освіти та наукових шкіл означеного спрямування в Україні.

Ключові слова: вища культурологічно-мистецька освіта, науково-дослідна діяльність, підготовка науково-педагогічних кадрів, наукові школи, Харківська державна академія культури.

В. Н. Шейко, доктор исторических наук, профессор, ректор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

Н. Н. Канистратенко, кандидат исторических наук, профессор, первый проректор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

Н. Н. Кушнаренко, доктор педагогических наук, профессор, проректор по научной работе, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ПРИНЦИПЫ И ПРИОРИТЕТЫ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВУЗОВ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКО-ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОФИЛЯ

Рассмотрены принципы и приоритеты научно-исследовательской деятельности высших учебных заведений культурологическо-художественного профиля. Особое внимание уделено проблемам создания научной инфраструктуры, формированию научной стратегии, повышению результативности научных исследований, публикационной активности ученых, функционированию научных школ. Системно раскрыты особенности научно-исследовательской деятельности Харьковской государственной академии культуры — основателя и лидера высшего культурологическо-художественного образования и научных школ указанного направления в Украине.

Ключевые слова: *высшее культурологическо-художественное образование, научно-исследовательская деятельность, подготовка научно-педагогических кадров, научные школы, Харьковская государственная академия культуры.*

V. M. Sheyko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

M. M. Kanistratenko, Candidate of Historical Sciences, Professor, First Vice-Rector, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

N. M. Kushnarenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Research, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE PRINCIPLES AND AREAS OF FOCUS OF THE RESEARCH AT THE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN THE FIELD OF CULTUROLOGY AND ART

The aim of this paper is to examine the principles, areas of focus and trends of the research at the institutions of higher education in Ukraine in the field of culturology and art. The relevance of this study is caused by the significant growth of the role of the above mentioned institutions in the development of the science in Ukraine and the improvement of the efficiency of the research activities.

Reserach methodology. The authors have used systemic and comparative approaches as well as a problem and analytical analysis to examine the principles, areas of focus and trends of the research at the institutions of higher education in Ukraine in the field of culturology and art.

Results. The principles, areas of focus and trends of the research at the institutions of higher education in Ukraine in the field of culturology and art are outlined. Special attention is paid to the development of scientific infrastructure

and strategy, improvement of the efficiency of research and publishing activity of researchers as well as the work of scientific schools.

The paper provides a detailed analysis of the characteristic features of the research at the Kharkiv State Academy of Culture as the founder and leader of the higher education in the field of culturology and art and the corresponding scientific schools in Ukraine.

Novelty. An attempt is made for the first time to identify the principles and areas of focus of the research at the institutions of higher education in Ukraine in the field of culturology and art.

The practical significance. The key results of this research can be used by higher educational institutions of culture and art of Ukraine, Europe and the world for further improvement of research activities.

Keywords: *higher education in the field of culturology and art, research activities, training of academic and teaching staff, scientific schools, Kharkiv State Academy of Culture.*

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство та суспільство знань потребують підвищення результативності науково-дослідницької діяльності. Згідно із законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», наукова діяльність визнана одним із найважливіших державних пріоритетів (Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556; Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848; Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145). Вищі навчальні заклади України культурологічно-мистецького профілю як провідні освітньо-наукові інституції сучасного суспільства мають активно долучатися до формування дієвого наукового середовища, продукування нових, креативних, наукових ідей, розроблення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, генерації та збільшення нового наукового знання, системної реалізації власного наукового продукту для інноваційного розвитку профільних для цих ВНЗ галузей, вищої освіти України, пошуку й розвитку найобдарованішої молоді. У результаті все це сприятиме успішній інтеграції вищої школи України до європейського та світового освітньо-наукового простору.

Мета статті — висвітлити специфіку науково-дослідної діяльності вищих навчальних закладів культурологічно-мистецького профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-творча діяльність вищих навчальних закладів України культурологічно-мистецького профілю висвітлена недостатньо. Окремі її аспекти розкрито в публікаціях В. М. Шейка, Н. М. Кушнарєнко, М. М. Каністратєнка, С. В. Євсєєнко та ін. (Євсєєнко, Кушнарєнко, 2016, «Бібліографічні покажчики серії «Видатні педа-

гоги Харківської державної академії культури» як науковий інформаційно-аналітичний продукт»; Євсеєнко, Кушнарєнко, 2016, «Бібліографічні покажчики як засіб формування позитивного іміджу освітньо-наукового закладу»; Шейко, Каністратєнко, Кушнарєнко, 2016; Шейко, Каністратєнко, Кушнарєнко, 2017).

Виклад основного матеріалу дослідження. Базовим критерієм, що визначає статус вищого навчального закладу, є результативність науково-дослідної діяльності, яка позначається на розвиткові науки, практики, показниках якості освітніх послуг. Нині в Україні розроблено достатньо жорсткі кваліфікаційні вимоги для визнання ВНЗ у статусі наукової інституції, а саме: наявність у штатному розписі випускової кафедри з наукової спеціальності не менше трьох докторів наук, один із яких є завідувачем кафедри; наявність наукової інфраструктури; високий науковий ценз викладацького складу; розроблення фундаментальних, прикладних і пошукових досліджень; висока наукова продуктивність співробітників ВНЗ від завідувача кафедри до кожного з її членів.

Важливим аспектом наукової діяльності ВНЗ є якість наукових досліджень. У цьому сенсі суттєве значення мають принципи та пріоритетні напрями наукової діяльності, серед яких: цілісність, послідовність, спадкоємність, єдність науково-дослідницької тематики, глибина пошуку, загальний інноваційний стиль роботи, відчуття нового, активність, продуктивність і обґрунтованість, традиційність і креативність, зв'язок теорії та практики тощо.

Серед сталих теоретико-методологічних принципів, а також елементів теорії й методології культурології та мистецтвознавства можна назвати: філософський принцип розвитку, конкретизований у методології культурології та мистецтвознавства; принцип історизму; гносеологічний принцип відображення, який виявляється в методі спостереження або моделювання; логічний принцип порівняння, трансформований у методи аналогії, екстраполяції, моделювання, порівняння та ін.

Багатоаспектність і поліфункціональність культури й мистецтва в сучасних умовах потребують застосування в їх дослідженні комплексу методологічних підходів і методів. Серед основних слід назвати такі: міждисциплінарний, історичний, системний, діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, феноменологічний, герменевтичний, компаративний, семіотичний, синергетичний, цивілізаційний та інші підходи. Серед методів: історико-порівняльний, моделювання, аналогії, ідеалізації, формалізації, атрибутивний, гіпотетичний тощо. Правильний вибір методологічних підходів і ме-

тодів культурологічного та мистецтвознавчого дослідження має суттєве значення не лише для визначення пріоритетних напрямів, але й для надважливих результатів дослідження (Шейко, Каністратенко, Кушнаренко, 2016).

Закон України «Про науково-технічну діяльність» визначає коло суб'єктів наукової й науково-технічної діяльності: учені, науковці, науково-педагогічні працівники, наукові установи, організації, вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації, громадські організації (ст. 4 цього Закону), а також закріплює права наукового працівника (ст. 6 Закону). Отже, вищі навчальні заклади є одним з основних суб'єктів наукової діяльності, що потребує підвищення її ефективності, формування інтелектуального потенціалу суспільства (Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848).

Мета науки – продукування нових ідей, виробництво інноваційних наукоємних продуктів і послуг. З позиції світоглядного підходу завершенням виконання кожного наукового дослідження є певні результати. До поняття «результат» належать нове знання, продукти використання знань у соціальній практиці, важливий науковий потенціал. Усі ці види наукових результатів системно пов'язані й визначають ефективність науково-дослідницької діяльності. Під час оцінки якості роботи вченого в теорії та практиці організації досліджень науковими результатами вважають: звіт про НДР, захист докторської або кандидатської дисертації, монографію, підручник, навчальний посібник, статтю у фахових наукових виданнях України, зарубіжних наукометричних журналах, наукову доповідь, тези доповіді на міжнародних і всеукраїнських наукових симпозиумах, конференціях, патенти, репринти тощо.

Вища школа України прагне вагомим результатів своєї наукової діяльності, їхньої об'єктивної оцінки. Метод застосування різних соціально-когнітивних оцінок є основою прогнозування, середньо- та довготермінового планування основних тенденцій розвитку, визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень. Вищі навчальні заклади України культурологічно-мистецького спрямування долучені до означених процесів, науково-освітнього простору України, Європи та світу, додаючи до нього власну ексклюзивну наукову продукцію. У цьому разі йдеться про систему дієвих заходів Харківської державної академії культури (ХДАК) щодо підвищення рівня результативності науково-дослідної діяльності її науково-педагогічних працівників та молодих науковців: докторантів, аспірантів, студентів.

Серед наукових стратегій ХДАК слід назвати такі:

- забезпечення високої ефективності наукових досліджень завдяки збільшенню їхньої частки в індивідуальному навантаженні викладачів;
- створення відповідної наукової інфраструктури;
- сприяння впровадженню результатів наукових досліджень в освітній процес;
- активізацію науково-дослідницької роботи студентів і молодих учених;
- активізацію співпраці з галузевими академіями та ВНЗ культурологічно-мистецького профілю щодо спільних наукових досліджень через укладання угод;
- запровадження рейтингової системи оцінювання результативності науково-дослідної діяльності як ХДАК загалом, її структурних підрозділів, так і окремих викладачів.

У ХДАК створено відповідну наукову інфраструктуру, основними складовими якої є:

- аспірантура, докторантура;
- дві спеціалізовані вчені ради з правом захисту докторських (кандидатських) дисертацій з культурології й соціальних комунікацій;
- два фахові збірники наукових праць: «Культура України» та «Вісник Харківської державної академії культури»;
- проведення щорічних міжнародних і всеукраїнських конференцій, серед яких: «Культурологія і соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку», «Культура та інформаційне суспільство XXI століття», «Пам'яткоохоронні традиції Слобожанщини» та ін.;
- функціонування багатьох авторитетних наукових шкіл культурологічно-мистецького спрямування;
- інформаційна підтримка наукових досліджень бібліотекою, електронною читальною залом, комп'ютерним центром тощо.

Наукова інфраструктура ХДАК створює належні умови для ефективного функціонування системи наукових досліджень, успішного розроблення її вченими та молодими науковцями довгострокових фундаментальних і прикладних досліджень, що відбивають пріоритетні напрями науково-дослідницької діяльності, забезпечують розвиток наукового потенціалу академії. Нині в ХДАК успішно студіюються дві фундаментальні державні НДР: «Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти» й «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку», зареєстровані в УкрІНТЕІ.

Одним із важливих показників результативності наукових досліджень є якість і кількість захищених докторських і кандидатських дисертацій викладачами ХДАК, підготовлених монографій, підручників та навчальних посібників. Зокрема за останні 5 років викладачі академії захистили 16 докторських і 28 кандидатських дисертацій. Нині викладачі ХДАК опрацьовують 15 докторських і 23 кандидатських дисертації. За цей період співробітники академії підготували й опублікували 46 монографій, 87 підручників і навчальних посібників, понад 200 програм курсів і навчально-методичних матеріалів.

Водночас важливою умовою результативності науково-дослідницької роботи є участь викладачів у рейтингових наукових конференціях, публікація статей у журналах і наукових збірниках із високим імпаکت-фактором. Щорічно викладачі ХДАК публікують понад 1 тис. наукових статей і тез доповідей, одна третина з яких друкується на терені наукових і освітніх установ культурологічно-мистецького профілю Європи та світу.

Одним із показників високого рівня науково-дослідницької діяльності є активна участь ХДАК у створенні єдиного культурологічно-мистецького науково-освітнього простору як в Україні, так і за її межами. ХДАК співпрацює з багатьма українськими та зарубіжними ВНЗ з окремих напрямів культурології й мистецтвознавства, що свідчить про високу конкурентоспроможність наукової продукції закладу. Яскравий приклад співробітництва — творча співпраця ХДАК з Національною академією мистецтв України (НАМУ). Це розроблення, спільно з Інститутом культурології НАМУ, фундаментальної НДР «Українська культура: історико-культурологічні виміри». ХДАК разом з НАМУ успішно реалізують інші наукові проекти — численні наукові конференції, симпозіуми, круглі столи, майстер-класи. Серед найпопулярніших — міжнародний симпозіум з питань культурно-мистецької освіти, міжнародні та всеукраїнські наукові конференції «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку», «Культура та інформаційне суспільство XXI століття», «Пам'яткоохоронні традиції Слобожанщини», «Герменевтика в науках про дух» тощо. Між цими інституціями здійснюється взаємний обмін науковою інформацією, координація тематики дисертаційних досліджень тощо.

Для дослідження структури, динаміки, закономірностей, результативності наукової діяльності, моніторингу, експертного оцінювання та прогнозування дослідницької роботи в ХДАК використовується інструментарій наукометрії та бібліометрії, що базується на такому показникові, як індекс наукового цитування. Це загальноприйнятий

індикатор «значущості» праць ученого, що становить кількість посилань на його публікації, визначається індексом Хірша. Цей показник можна використовувати для оцінювання публікаційної активності та наукової результативності ВНЗ загалом, його структурних підрозділів, окремих учених, збірників наукових праць тощо. На базі сервісу Scholar Google (Google Академія) представлено профілі ХДАК, збірників її наукових праць «Вісник Харківської державної академії культури», «Культура України», провідних учених академії. Використано також можливості інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки», базованої в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, призначеної для надання суспільству цілісного уявлення про вітчизняне наукове середовище. Аналіз профілю ХДАК (2012 р.) засвідчив, що кількість цитувань праць її викладачів і співробітників становить 5587 одиниць, індекс Хірша – 26. Це високий показник. Наприклад, індекс Хірша Національної музичної академії імені П. І. Чайковського – 14. Серед 15 профільних наукових журналів і збірників України «Вісник Харківської державної академії культури» має 874 посилання, індекс Хірша – 8, завдяки чому в українському рейтингу він посідає сьоме місце. У культурологічно-мистецькій сфері – відносно невелике наукове співтовариство, що не дозволяє очікувати високих індексів цитування Хірша. Загалом цей показник для докторів наук культурологічно-мистецької сфери – від 3 до 8, а для доцентів нормальним є індекс 2. Викладачі ХДАК – корифеї культурологічно-мистецького спрямування – мають індекс Хірша від 10 і вище.

Гордістю ХДАК є два фахові збірники наукових праць – «Культура України» (з 1993 р.) та «Вісник Харківської державної академії культури» (з 1999 р.). Основна мета означених видань – консолідація науково-творчого потенціалу унікальних ВНЗ культури й мистецтва, інших інституцій цієї сфери, а також науковців України і світу в галузі культурології, мистецтвознавства та соціальних комунікацій. У збірниках містяться публікації результатів фундаментальних, прикладних і пошукових наукових досліджень, оприлюднюють основні наукові результати дисертаційних праць на здобуття наукового ступеня доктора й кандидата наук.

Відомо, що найпотужніший науковий потенціал зосереджено саме у вищих навчальних закладах. Ефективне функціонування системи наукових досліджень у ХДАК значною мірою визначається її науково-педагогічним складом. Тут працюють понад 50 докторів, професорів, 125 кандидатів наук, доцентів, 40 народних, заслужених артистів, заслужених діячів мистецтв, заслужених працівників культури України. Кількість професорів та викладачів з науковим

ступенем і вченим званням нині становить понад 70%, що значно перевищує середній показник ВНЗ України загалом (50%) та ВНЗ культурологічно-мистецького профілю зокрема.

ХДАК — це місце, де виконують дослідження, а потім оприлюднюють результати. Саме у вищій школі учений-викладач може вперше апробувати свої наукові ідеї в студентській аудиторії. Закономірною є системна наукова комунікація, яка передбачає й забезпечує об'єктну та суб'єктну форми зв'язку, що схематично можна подати таким чином: викладач — студент — аспірант — докторант — кандидат наук — доктор наук — послідовник лідера — засновника — лідер власної наукової школи. Саме у вищій школі існує можливість ще на першому курсі навчання виявити обдаровану молодь серед студентів, котрі здатні сприйняти, а в подальшому розвинути методологію й наукові ідеї викладача-наставника, студіювати нові ідеї для розвитку науки. Науково-педагогічна комунікація між викладачем і студентом організаційно втілюється в студентському науково-творчому товаристві, раді молодих учених, наукових школах тощо.

Таким чином, ХДАК приділяє значну увагу розвитку науково-дослідницької діяльності, підвищенню її якості та результативності, поширенню наукової культури, новаторству, престижу наукової праці, пошуку й відбору талановитої молоді, підвищенню кваліфікації науково-педагогічних кадрів через аспірантуру, докторантуру, підготовку та захист докторських (кандидатських) дисертацій тощо.

У подальших дослідженнях планується вивчення публікаційної активності провідних учених ХДАК — лідерів наукових шкіл, а також ефективності функціонування аспірантури й докторантури ВНЗ за весь період їхнього існування.

Список посилань

- Євсеєнко, С. В. і Кушнарєнко, Н. М. (2016). Бібліографічні покажчики серії «Видатні педагоги Харківської державної академії культури» як науковий інформаційно-аналітичний продукт. *Короленківські читання — 2016. Бібліотеки, архіви, музеї: інтеграція до світового наукового та історико-культурного простору, Матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції м. Харків, 12 жовтня 2016 р.* Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка [та ін.]. Харків.
- Євсеєнко, С. В. і Кушнарєнко, Н. М. (2016). Бібліографічні покажчики як засіб формування позитивного іміджу освітньо-наукового закладу. *Вісник Книжкової палати*, 9, 48–52.
- Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556. (2014). *Відомості Верховної Ради України*, 37/38, ст. 2004.
- Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848. (2016). *Відомості Верховної Ради України*, 3, ст. 25.

- Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145. (2017). *Відомості Верховної Ради України*, 38/39, с. 380.
- Шейко, В. М., Богущкий, Ю. П. і Кушнарєнко, Н. М. (2016). *Наукова творчість у галузі культурології і мистецтвознавства: навчальний посібник*. Харківська державна академія культури, Інститут культурології Національної академії мистецтв України. Харків: ХДАК.
- Шейко, В. М., Каністратенко, М. М. і Кушнарєнко, Н. М. (2016). Освітньо-наукова діяльність Харківської державної академії культури в контексті Закону України «Про вищу освіту». *Культура України. Серія: Мистецтвознавство: збірник наукових праць*, 54, 7–22. Харківська державна академія культури. Харків.
- Шейко, В. М., Каністратенко, М. М. і Кушнарєнко, Н. М. (2017). Харківська державна академія культури: етапи трансформації. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації: збірник наукових праць*, 50, 8–23. Харків.

References

- Yevseienko, S. V. and Kushnarenko, N. M. (2016). Bibliographic indexes of the series «Outstanding Teachers of the Kharkiv State Academy of Culture» as a scientific information and analytical product. *Korolenko Readings — 2016. Libraries, Archives, Museums: Integration into the World Scientific, Historical and Cultural Space, Materials of the 19th International Scientific and Practical Conference of Kharkiv, October 12, 2016*. Kharkiv State Academic Library named after V. H. Korolenko [and others.]. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Yevseienko, S. V. and Kushnarenko, N. M. (2016). Bibliographic indexes as a means of forming a positive image of an educational and scientific institution. *Bulletin of the Book Chamber*, 9, 48–52. [In Ukrainian].
- On Higher Education: Law of Ukraine dated July 1, 2014, No. 1556. (2014). *News of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 37/38, p. 2004. [In Ukrainian].
- On scientific and scientific-technical activities: Law of Ukraine dated November 26, 2015, No. 848 (2016). *News of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3, p. 25. [In Ukrainian].
- On Education: Law of Ukraine of September 5, 2017, No. 2145. (2017). *News of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 38/39, p. 380. [In Ukrainian].
- Sheyko, V. M., Bogutskii, Yu. P. and Kushnarenko, N. M. (2016). *Scientific work in the field of culturology and art criticism, Textbook*. Kharkiv State Academy of Culture, Institute of Culturology of the National Academy of Arts of Ukraine. Kharkiv: KhSAC. [In Ukrainian].
- Sheyko, V. M., Kanistratenko, M. M. and Kushnarenko, N. M. (2016). Educational and research activities of the Kharkiv State Academy of Culture in the context of the Law of Ukraine “On Higher Education”. *Culture of Ukraine. Series: Art Criticism: collection of Scientific Papers*, 54, 7–22. Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Sheyko, V. M., Kanistratenko, M. M. and Kushnarenko, N. M. (2017). The Kharkiv State Academy of Culture: The Stages of Transformation. *Visnyk of the Kharkiv State Academy of Culture. Series: Social Communications: collection of Scientific Papers*, 50, 8–23. Kharkiv. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 17.09.2017 р.